

Verslag van de weekendexcursie naar Zeeland van 18-20 september 2015

Fig. 1. Gorishoek: Martin Cadée en Sylvia van Leeuwen inspecteren de buit. Op de achtergrond Peter Breman. Foto Freek Titselaar.

Gab Mulder & Freek Titselaar

Report on an excursion to Zeeland, 18-20 September 2015

Summary

This report documents the excursions in September 2015 to the province of Zeeland. Nine participants investigated the marine mollusc fauna of Gorishoek (Tholen) and Putti's Place near Goese Sas (Zuid-Beveland) and the land and freshwater molluscs of the Ouwkerkse Krekengebied (Schouwen-Duiveland) and Rammekenshoek (Zuid-Beveland).

Inleiding

Dit is het verslag van de excursie die van 18 t/m 20 september 2015 is gehouden in Zeeland. De excursie was georganiseerd door Jaap de Boer, Freek Titselaar en Gab Mulder en had als doel om op een aantal plaatsen zowel mariene als land- en zoetwatermollusken te inventariseren. Freek Titselaar was op beide dagen excursieleider voor de mariene locaties, Gab Mulder voor de land- en zoetwaterlocaties. Voor wat betreft de land- en zoetwaterlocaties zijn er gebieden bezocht waar nog niet eerder geïnventariseerd was. Om deze gebieden buiten de gebaande paden te kunnen betreden was het nodig bij Staatsbosbeheer een onderzoekvergunning aan te vragen. Het aantal deelnemers dat aan de excursie heeft deelgenomen was negen. Dat viel wat tegen. Het kan gelegen hebben aan het slechte weer voorafgaand aan dit weekend. Maar zij die om deze reden hebben afgehaakt hebben ongelijk gekregen want het hele weekend was het droog en bijzonder fraai nazomerweer. We hadden een afwisselend

programma met gezamenlijk eten op zaterdagavond en aansluitend een bezoek aan Wim Backhuys, die in Kerkwerpe een prachtig particulier natuur- en schelpenmuseum heeft ingericht. De excursieverslagen per dag – hieronder – zijn gemaakt door Gab Mulder en Freek Titselaar.

Verslag van de excursie op vrijdag 18 september naar Neeltje Jans op Schouwen-Duiveland

Deelnemers aan deze excursie: Aart van den Berg en Gab Mulder

Inleiding

Voor de vroegkomers was er de mogelijkheid voor een excursie op het voormalige werkeiland 'Neeltje Jans'. Op dit voormalige werkeiland, gebruikt voor de sluiting van de Oosterschelde, zijn zowel het Noordzeestrand en de omliggende duinen bezocht.

Fig. 2. Amerikaanse oesterboorder *Urosalpinx cinerea* op Gorishoek. Foto Sylvia van Leeuwen.

Excursieverloop

De twee vroege vogels Gab en Aart hadden afgesproken op een parkeerplaats nabij Ir. Topshuis van Rijkswaterstaat. Maar ja, als je dan op hemelsbreed 100 m van elkaar de auto parkeert en niet verder kijkt dan je ... mis je elkaar nog bijna! Uiteindelijk elkaar gevonden en op pad. Eerst het Noordzeestrand bezocht. Nu, hier kunnen we kort over zijn: het was hoog water en er lag zeer weinig aanspoelsel. Alleen een flink aantal doubletten van de Amerikaanse zwaardschede *Ensis directus* Conrad, 1843 *) en enkele exemplaren van de Halfgeknotte strandschelp *Spisula subtruncata* (da Costa, 1778), de Filipijnse tapijtschelp *Ruditapes philippinarum* (Adams & Reeve, 1850) en de Tapijtschelp *Venerupis corrugata* (Gmelin, 1791). Verder een aantal oude exemplaren van de Schaalhoren *Patella vulgata* Linnaeus, 1758.

Na zo'n 30 minuten hebben we het strand verlaten en de duinen bezocht. Onder een heerlijk zonnetje hebben we hier een aantal uren rondgestruind en de volgende landslakken waargenomen of verzameld:

- Afgevlakte duinslak *Ceriuella neglecta* (Draparnaud, 1805), 1 dood exemplaar
- Bolle duinslak *Ceriuella virgata* (da Costa, 1778), > 20 exemplaren, ruim de helft levend
- Grofgeribde grasslak *Candidula intersecta* (Poirer, 1801), 4 exemplaren, waarvan 3 levend
- Zwartgerande tuinslak *Cepaea nemoralis* (Linnaeus, 1758), een aantal dode exemplaren

Regen kondigde zich aan en daar de magen begonnen te knorren hebben we maar gevolg gegeven aan deze signalen en hebben we deze leuke middag afgesloten bij de lokale visboer in Renesse.

*) = *Ensis leei* Huber, 2015 (Red.)

Fig. 3. Filipijnse tapijtschelp met borende Japanse stekelhoren *Ocenebra inornatus*. Foto Sylvia van Leeuwen.

Verslag van de excursie op zaterdag 19 september naar Gorishoek op Tholen

Deelnemers aan de excursie: Sylvia van Leeuwen, Martin Cadee, Peter Breman, Els en George Simons en Freek Titselaar.

Inleiding

De excursielocatie bij Gorishoek op het Zeeuwse eiland Tholen staat bekend om zijn exoten. Door de ligging pal tegenover Yerseke, de hoofdstad van de schelpdierteelt, en de aanwezigheid van oude oesterpercelen zijn er leuke vondsten en waarnemingen gemeld van deze plek. De locatie is vooral bekend omdat er twee exotische Muricidae te vinden zijn: de Japanse stekelhoren *Ocenebra inornata* (Récluz, 1851) en de Amerikaanse oesterboorder *Urosalpinx cinerea* (Say, 1822). Beide slakken hebben het gemunt op tweekleppigen, waaronder oesters, mosselen én de Filipijnse tapijtschelp, een andere van Gorishoek bekende exoot die inmiddels in meer Zeeuwse wateren kan worden waargenomen.

Excursieverloop

Om 11:30 staan we klaar op de parkeerplaats bij Brasserie de Zeester. Vanaf deze locatie hebben we goed zicht op de verzamelplek. De kentering is rond 13:20 uur, zodat we ruim de tijd hebben om het slik, de grote getijdenplas en de natuurstenen pieren te onderzoeken. Er staan al heel wat duikers die een plons gaan wagen bij de grote pier, die als een kromme duim in zee drukt. Hier kan bij hoog- en laagwater worden gedoken. De duikplaats is erg geliefd bij Belgische duikers en er kan tot een diepte van 40 m worden afgedaald.

Wij dalen daarentegen de boothelling af en belanden op het slik. We lopen langs de dijk en zien een brede band van duizenden kleppen van de Japanse oester *Crassostrea gigas* (Thunberg, 1793). Deze niet-inheemse oester vormt grote, verwilde oesterriffen in de Oosterschelde. Het laatste decennium heeft deze door oestertelers ingevoerde soort een enorme opmars ge-

maakt. Men kan inmiddels beter spreken van de Oesterschelde in plaats van de Oosterschelde. Tussen de oesterkleppen zien we levende exemplaren van het Muiltje *Crepidula fornicata* (Linnaeus, 1758). Ook deze soort is een exoot die in enorme aantallen kan worden aangetroffen in de Zeeuwse wateren. Daarnaast veel kleppen van Kokkels *Cerastoderma edule* (Linnaeus, 1758), dode Strandgapers *Mya arenaria* Linnaeus, 1758 en Platte slijkgapers *Scrobicularia plana* (da Costa, 1778).

Niet ver van de eerste pier worden kleine stenen gekeerd die op het droge rusten (fig. 1). Dit levert meteen wat kleinere exemplaren op van beide soorten Muricidae. Als we de pier zeewaarts volgen blijkt al snel dat deze slakken hier in grote aantallen leven (fig. 2). Ook treffen we de Asgrauwe tolhoren *Gibbula cineraria* (Linnaeus, 1758) aan. Deze met leuke lijnen betekende slakkenhuizen zijn inmiddels een algemene verschijning in de Oosterschelde. Daarnaast de reeds genoemde Filipijnse tapijtshell, waaronder verse en levende exemplaren. In lege oesterkleppen scoren we de Asgrauwe keverslak *Lepidochitona cinerea* (Linnaeus, 1767) en natuurlijk overal Mossels *Mytilus edulis* Linnaeus, 1758, Alikruiken *Littorina littorea* (Linnaeus, 1758) en de Schaalhoren, die net als de Japanse oester al jaren gestaag aan zijn opmars werkt. Op het slik lege en veelal oude kleppen van de Wijde mantel *Aequipecten opercularis* (Linnaeus, 1758), Gewone marmer-shell *Glycymeris glycymeris* (Linnaeus, 1758) en een klep van *Venus casina* Linnaeus, 1758, vroeger bekend onder de genusnaam *Circomphalus*. Laatstgenoemde tweekleppige komt niet levend voor in ons faunagebied en is daarmee een ander voorbeeld van een aangevoerde soort. Veel tweekleppigen, maar ook andere weekdieren, worden als verstekeling in een partij mosselen of oesters aangevoerd uit Frankrijk, Engeland of Ierland en komen zo op het Zeeuwse slik terecht (persoonlijke waarneming).

Op een levend doublet van een Filipijnse tapijtshell treffen we zowel de Japanse stekelhoren als de Amerikaanse oesterboorder aan (fig. 3). Beide ‘moordenaars’ boren een gat in de schelp van hun slachtoffer. Als we de slakken verwijderen zijn de boorgaten duidelijk te zien. Een geredde Venusschelp *Chamelea striatula* (da Costa, 1778) valt met een opgeluchte plof in het slik. Het is duidelijk dat niet enkel en alleen oesters op het menu staan van deze exoot, die onlangs de oestertelergemoederen aardig in beweging en beroering bracht. Door de sterke toename van deze borende exoten vrezen de Zeeuwse oestertelers voor de toekomst van hun negotie in de Oosterschelde. Tijdens de laagste waterstand van deze excursiedag worden relatief grote exemplaren Japanse stekelhoren (tot 46 mm) aangetroffen onder en tussen de stenen aan de zeezijde van de lage en smalle pier die de grote getijdenplas scheidt van de zee. In de uitstroomgeul van deze ‘plas’ leven naast al eerder genoemde soorten ook Purperslakken *Nucella lapillus* (Linnaeus, 1758). Ter afsluiting wordt de getijdenplas doorzocht. Op de oesters treffen we tussen het wier grote exemplaren van de Japanse stekelhoren aan. Veel dieren zitten op of in de buurt van de voor deze soort karakteristieke gele, urnvormige eikapsels. Ja, de nachtrust van de Zeeuwse schelpdiertelers is zwaar in het geding door de overduidelijke opmars van deze exotische ‘killer snails’. Het water komt inmiddels snel weer op. De getijdenplas

loopt vol en wij besluiten onze excursie met koffie in de brasserie op de dijk.

Verslag van de excursie op zaterdag 19 september naar het Ouwerkerkse Krekengebied op Schouwen-Duiveland

Deelnemers aan deze excursie: Aart van den Berg, Anthonie van Peursen en Gab Mulder.

Inleiding

Het Ouwerkerkse krekengebied is ontstaan na de watersnoodramp in 1953. Grote delen van Schouwen-Duiveland werden toen onder water gezet. Door de eb- en vloedbeweging stroomde het zeewater maandenlang met grote kracht de polders in en uit. Hierdoor ontstonden stroomgeulen, de latere kreken. Met caissons zijn de gaten in de dijken gedicht. Het laatste gat werd gedicht op de plaats waar nu het Watersnoodmuseum is gevestigd. Het zeewater maakte dat het achterliggende land ter hoogte van het plaatsje Ouwerkerk ongeschikt werd voor landbouw. In 1956 is dan ook besloten het spontaan ontstane natuurgebied in beheer te geven van Staatsbosbeheer. De kreken waren al aanwezig en daarna zijn er bossen geplant met eiken, populieren, essen en beuken. Het water in de vele kreken is brak, doordat er nog steeds zout water onder de dijk doorsijpelt. Hierdoor is een uniek natuurgebied ontstaan met veel bijzondere planten en dieren. Zeekraal *Salicornia europaea* en Zee-aster *Tripolium vulgare* gedijen hier goed.

Excursieverloop

Anthonie, Aart en Gab hadden om 11.00 uur afgesproken op de parkeerplaats van het Watersnoodmuseum. Ellie, de vrouw van Aart, was ook meegekomen, maar zij heeft deze dag op eigen gelegenheid doorgebracht. Met de auto nog 5 minuutjes rijden en net toen we arriveerden in het krekengebied begon het zachtjes te regenen. Omdat we in het eerste gedeelte van de excursie het bosgebied aan het inventariseren waren hebben we hier verder geen last van gehad. De bossen en het struikgewas – met veel dood hout en takken – zijn een goed biotoop voor naaktslakken, zeker na een mals regenbuitje. In betrekkelijk korte tijd konden dan ook zeven soorten worden waargenomen en op naam gebracht. Met Aart erbij was het op naam brengen, hoewel niet altijd even makkelijk, ‘a piece of cake’. De huisjeslakken waren minder algemeen. Uiteindelijk konden we maar vier soorten aan onze inventarisatielijst toevoegen, waaronder de Barnsteenslak *Succinea putris* (Linnaeus, 1758) die werd aangetroffen op begroeiing langs het water. In een doodlopend smal watertje in het bos werd op een tak Jenkins waterhorentje *Potamopyrgus antipodarum* (J.E. Gray, 1843) aangetroffen. En toen werd het tijd om Anthonie te water te laten! (fig. 4). Met waadpak aan het water in, daar is Van Peursen wel voor te porren. Maar hij kwam er al gauw achter dat de kreken diep zijn. Maar – luctor et emergo – hij hield het hoofd boven water. Op een paar plekken hebben we de aanwezigheid van zoetwaterslakken in de kreken geïnventariseerd. In het brakke water van de kreken werd massaal de Brakwaterkokkel *Cerastoderma glaucum* (Bruguere, 1789) gevonden. Deze soort moet, met vooral juveniele exemplaren, met miljoenen exemplaren vertegenwoordigd zijn in de kreken. Verder zagen we heel veel

juvenile doubletten van de Strandgaper, een mariene soort die ook goed gedijt in het brakke water van de krekken. Tenslotte troffen we in de krekken nog enkele exemplaren aan van het Opgezwollen brakwaterhorentje *Ecrobia ventrosa* (Montagu, 1803).

Hoewel niet in het programma gepland is besloten om na de lunch het Kaaskenswater bij Zierikzee te bezoeken. Het Kaaskenswater is ook ontstaan na de watersnoodramp van 1953 en is bekend bij malacologen vanwege het voorkomen van Basters drijfslak *Heleobia stagnorum* (Gmelin, 1791), een Rode lijst soort. Deze soort komt nu op meerdere plekken in Zeeland voor en wordt nu ook gemeld van Texel en Marken (Jansen, 2015). Het waadpak hoefde niet aan, want we konden vanaf een houten vlonder in alle rust met schepnet de bodem bemonsteren. Ook hier veel juvenile Brakwaterkorkkels en ook van Basters drijfslak en van het Opgezwollen brakwaterhorentje werd een aantal exemplaren waargenomen. Voor de inventarisatiegegevens, zie tabel 1.

Tijdens ons bezoek aan het Kaaskenswater hoorden we vlakbij veel sirenes. We wisten niet waarvoor, totdat we enkele dagen later in de krant het volgende bericht lezen:

“ZIERIKZEE - Zaterdag is in het Kaaskenswater aan de Van Veenlaan in Zierikzee een dode gevonden. Een 89-jarige man was met zijn scooter te water geraakt. De hulpdiensten werden ingeschakeld na een melding door een omstander. Deze konden de man wel uit het water halen, maar daarna niets meer voor hem betekenen.”

Na afloop van beide excursies (marien en land-zoet) heeft de groep zich de Chinees in Burgh-Haamstede goed laten smaken. Helaas was Sylvia van Leeuwen verhinderd, maar Ellie, de echtgenote van Aart, heeft zich weer bij de groep gevoegd. Na de Chinees hebben we een bezoek gebracht aan het natuur- en schelpenmuseum van Wim Backhuys in Kerkwerpe. Hier werden we hartelijk ontvangen door Wim en Ankie Backhuys. Natuurlijk is de fraaie collectie van Wim bewonderd en onder

Tabel 1. Waargenomen soorten Land- en Zoetwater Mollusken Zeeland excursie 19 en 20 september 2015

	Vindplaatsen:	Ouwkerkse Krekengebied			Kaaskenswater	Fort Rammekens		
		Bos	Water in bos	Krekken		Bos	Krekken	Schorren
Wetenschappelijk naam	Nederlandse naam							
LAND								
<i>Arianta arbustorum</i>	Heesterslak					*		
<i>Aegopinella nitidula</i>	Bruine blinkslak					*		
<i>Cepaea nemoralis</i>	Zwartgerande tuinslak	*				*		
<i>Cochlicopa lubrica</i>	Glanzende agaathoren					*		
<i>Discus rotundatus</i>	Boerenknoopje					*		
<i>Lauria cylindracea</i>	Genaveld tonnetje					*		
<i>Oxchychilus cellarius</i>	Kelder-glansslak					*		
<i>Oxchychilus draparnaudi</i>	Grote glansslak	*						
<i>Succinea putris</i>	Barnsteenslak	*						
<i>Trochulus hispidus</i>	Haarslak	*				*		
<i>Arion rufus/vulgaris</i>	Rode/Spaanse weglak	*				*		
<i>Arion hortensis</i>	Zwarte weglak	*						
<i>Arion intermedius</i>	Egel-wegslak	*						
<i>Arion silvaticus of circumscriptus</i>	Bos- of Grauwe weglak	*				*		
<i>Deroceras invadens</i>	Zwervende akkerslak	*				*		
<i>Deroceras reticulatum</i>	Gevlekte akkerslak	*				*		
<i>Limax maximus</i>	Tijgerslak	*						
ZOET- en BRAK WATER								
<i>Cerastoderma glaucum</i>	Brakwaterkorkel			*	*		*	
<i>Ecrobia ventrosa</i>	Opgezwollen brakwaterhorentje			*	*			
<i>Heleobia stagnorum</i>	Basters drijfslak				*			
<i>Mya arenaria</i>	Strandgaper			*				
<i>Potamopyrgus antipodarum</i>	Jenkins' waterhoortje		*					
<i>Mysotella myosotis</i>	Gewoon muizenootje							*
<i>Assimineia grayana</i>	Gray's kustslak							*

Fig. 4. Antonie van Peursen in het Ouwkerkse krekengebied. Foto Gab Mulder.

het genot van een hapje en een drankje en met bijzondere verhalen en anekdotes van Wim Backhuys hebben we een leuke dag afgesloten.

Verslag van de excursie op zondag 20 september naar Putti's Place op Zuid-Beveland

Deelnemers aan de excursie: Martin Cadée, Peter Breman en Freek Titselaar.

Inleiding

De excursielocatie 'Putti's Place', niet ver van de bekende duikplaats Goese Sas op het Zeeuwse Zuid-Beveland, staat bekend om zijn fraaie Purperslakken. Naast de algemeen bekende exemplaren met een gladde oppervlaktesculptuur worden hier vooral vuilwitte slakkenhuizen met geplooid ruwe schubjes op de horizontale ribben gevonden. Deze variëteit staat bekend als *N. lapillus* var. *imbricata* Lamarck, 1822.

De locatie wordt gekenmerkt door de aanwezigheid van een oude en verlaten oesterput, slikvlakten, natuurstenen pieren en dijken en de oude pier of nol, die tijdens laagwater als een kromme vinger bijna 350 m ver de Oosterschelde in wijst. Langs deze vinger wordt druk gedoken. Onder water treffen de duikers een doolhof van ondergelopen dijken aan die allemaal rijk begroeid zijn. Vooral de kolonievormende slingerzakpijpen, o.a. *Botrylloides violaceus* Oka, 1927, voeren hier de boventoon met hun oranje, paarse en bruinrode kleuren.

Excursieverloop

Rond 11:00 uur waren de drie excursiedeelnemers al druk op het drooggevalen slik aan het zoeken. Ook op deze locatie woekt de Japanse oester. Hij vormt messcherpe oesterkorsten over de natuurstenen pieren en dijkvoeten. Wie hier zonder handschoenen gaat struinen wordt vlijmscherp ter verantwoording geroepen. Ook het slik valt zienderogen ten prooi aan de oesterrif-vormende overmacht. Wieren en vertegenwoordigers van de getijdenfauna maken dankbaar gebruik van deze nieu-

we biotoop. We zien overal krabben, waaronder de Penseelkrab *Hemigrapsus takanoi* Asakura & Watanabe, 2005 [voorheen *H. penicillatus* (De Haan, 1835)] en in mindere mate de Blaasjeskrab *Hemigrapsus sanguineus* (De Haan, 1835).

Op het open slik vinden we het Muiltje, de Kokkel, de Strandgaper en de Platte slijkgaper. De Filipijnse tapijtschelp komen we werkelijk overal tegen. Dat geldt ook voor de Mossel.

Op de langzaam droogvallende oude pier of nol gaan we stenen keren. Daarbij worden de eerste Purperslakken waargenomen. Vrijwel alle dieren hebben een schelp getooid met geplooid, ruwe schubjes. De Asgrouwe tolhoren wordt veel onder stenen gezien; het dier wordt steeds algemener in de Oosterschelde. Martin Cadée vindt twee exemplaren van de Japanse stekelhoren onder twee verschillende stenen. De exoten zitten naast de Purperslakken. Deze Muricidae-soort was nog niet bekend van deze locatie. Dit betekent dat het dier steeds verder oprukt in de Oosterschelde.

Inmiddels wordt ons gezelschap omgeven door duikers die in biddyparen gaan duiken, of bij wijze van schooltje bijzondere verrichtingen gaan oefenen langs de dijkvinger. Wij zoeken stevig verder en vinden nog een dode, verse Wulk *Buccinum undatum* Linnaeus, 1758. Deze dieren zijn de laatste jaren weer redelijk in aantal toegenomen in de Oosterschelde. De wulken hebben last van verontreiniging, met name van stoffen in aangroei-werende coatings (TBT, tributyltin), op scheepsrompen en dergelijke (Ten Hallers-Tjabbes *et al.*, 1994), maar deze stoffen zijn inmiddels gelukkig al jaren verboden.

Het water komt langzaam op en we onderzoeken de dijk. We zien aardig wat Schaalhorens, die het overigens ook bijzonder goed doen op de oesters van het oesterrif. De bekende 'Zeeuwse krukels' (Alikruik) kruipen vrolijk rond en her en der zien we de gele schelpen van de Vlakke alikruik *Littorina fabalis* (Turton, 1825) en de Stompe alikruik *Littorina obtusata* (Linnaeus, 1758) op het bruinwier rusten. Beide soorten zijn moeilijk van elkaar te onderscheiden; dit is eigenlijk alleen op grond van anatomisch onderzoek mogelijk. Ondergetekende laat dit

Fig. 5. Natuurgebied Rammekenshoek. Els Simons, Anthonie van Peursen en Aart van den Berg. Foto Gab Mulder.

aan de specialisten over.

Daaropvolgend beëindigen we onze excursie en rijden tevreden naar Colijnsplaat voor een verdiende versnapering.

Verslag van de excursie op zondag 20 september naar Natuurgebied Rammekenshoek op Walcheren

Deelnemers aan deze excursie: Aart van den Berg, Anthonie van Peursen, George en Els Simons en Gab Mulder.

Inleiding

Vandaag staat het natuurgebied Rammekenshoek nabij Ritthem in Walcheren op het programma. Ook dit gebied is in beheer bij Rijkswaterstaat (Gedeputeerde Staten van Zeeland, 2002). Een bezoek aan dit gebied is prima te combineren met een bezoek aan het nabij gelegen Westerscheldestrand. Dit strand staat bij veel malacologen goed bekend als vindplaats van fossiele mollusken. Het natuurgebied Rammekenshoek is ontstaan tijdens WOII. Op 7 oktober 1944 werd de dijk bij fort Rammekens door geallieerde vliegtuigen gebombardeerd met als doel het eiland Walcheren onder water te zetten en hiermee de Duitse verdediging te ontregelen, ter voorbereiding op een amfibische aanval. Ook hier, net als bij de Ouwerkerkse Kreken, hebben eb- en vloed maandenlang vrij spel gehad en zo ontstonden er stroomgeulen. Pas na de sluiting van het circa 800 m brede sluitgat, eind 1945, zijn de kreken ontstaan en zijn de oeverlanden met bomen aangeplant. Centraal in dit gebied ligt het fort Rammekens, het oudste zeefort van Noordwest-Europa.

Excursieverloop

Om 10.30 uur verzamelden de deelnemers zich bij de kerk in Ritthem. George en Els Simons wonen in Middelburg en zijn bekend in dit gebied. Zij waren deze dag dan ook onze gidsen. Iedereen aanwezig? Dan op weg naar het natuurgebied Rammekenshoek, slecht 5 min rijden met de auto. Daar aangekomen konden we al direct beginnen met inventariseren (fig. 5) en al gauw bleek dit gebied, voor zover je dit in korte tijd kunt be-

oordelen, rijker te zijn aan huisjesslakken dan het natuurgebied Ouwerkerkse Kreken. Al struinend door struiken, en takken aan alle kanten beijkend, werden acht soorten huisjesslakken en vier soorten naaktslakken waargenomen. De vondst van het Genaveld tonnetje *Lauria cylindracea* (da Costa, 1778) is zeker het vermelden waard. Het Genaveld tonnetje staat als kwetsbaar op de Nederlandse Rode lijst van weekdieren vermeld en hij breidt zijn gebied de laatste jaren verder uit (Jansen, 2015). De kreken zijn ook onderzocht op aanwezigheid van zoetwater mollusken. Maar buiten het feit dat het water in de kreken brak is, bleek het ook nog zuurstofarm te zijn. Modderig, veel bladeren op de bodem: het water zag er gewoon niet hoopvol uit. Het uiteindelijke resultaat? Alleen een paar losse kleppen van de Brakwaterkokkel. Al wandelend, en ondertussen onder takken en boomstronken kijkend, bereikten we het Westerscheldestrand. Voor sommigen tijd om de lunch te nuttigen, maar voor anderen juist het moment om de vloedlijn af te speuren en dat allemaal onder een heerlijk zonnetje. Behalve dat het strand bij Ritthem en Vlissingen (de Kaloot) bekend staat om vondsten van fossiele mollusken wordt hier ook regelmatig de Geldkaurie *Monetaria moneta* (Linnaeus, 1758) gevonden, een vertegenwoordiger van de familie Cypraeidae. Deze recente soort - zeker geen fossiele - is afkomstig van het VOC schip "Reigersbroek" dat volgeladen met kauri's in 1738 voor de kust van Walcheren is vergaan. Schelpen werden vroeger als betaalmiddel gebruikt en dat geldt ook voor deze soort. Door stromingen spoelen deze kauri's regelmatig aan en ze zijn zeker geen zeldzaamheid voor dit strand (zie Buijse, 1993). Dit bleek toen George Simons al na vijf min een fraai exemplaar vond. Nu is George een ervaren kauri-zoeker want hij heeft op dit strand al tientallen exemplaren gevonden. Na enkele minuten kon ook Gab Mulder bingo roepen: ook hij vond een fraai exemplaar. Het strand is niet verder onderzocht op mariene of fossiele schelpen, want de ogen waren helemaal gericht op deze fraaie kauri's. Er werden nog een aantal exemplaren gevonden voordat het tijd was om het strand te verlaten en het naastgele-

Fig. 6. Schorregebied bij Rammekenshoek. Anthonie van Peursen en George Simons in het groen. Foto Gab Mulder.

gen schorregebied te inventariseren.

Wandelend richting dit schorregebied liepen we langs het imposante fort Rammekens. Anthonie heeft in de slotgracht rond het fort nog een poging gewaagd, maar met hetzelfde resultaat: brak en zuurstofarm water dat niets opleverde. Vanuit de Westerschelde gezien ligt rechts van het fort, ter hoogte van de ingang van de Sloehaven, het schorregebied. Het uitzicht op dit havengebied is niet geweldig, maar de deelnemers hadden hier weinig last van want al snel werd de karakteristieke zoekhouding aangenomen (fig. 6) en werd er gezocht tussen de typische planten van een schorregebied met o.a. Lamsoor *Limonium vulgare*, Zeekraal, Zee-aster en Slijkgras *Spartina spec.* (persoonlijke mededeling George Simons). Er werden veel exemplaren van het Gewoon muizenootje *Mysotella myosotis* (Draparnaud, 1801) waargenomen en verder een fragment van de minder algemene soort Gray's kustslak *Assiminea grayana* Fleming, 1828. Voor de inventarisatiegegevens, zie tabel 1. Het nut van een onderzoekvergunning bleek al na een paar minuten. Want het is duidelijk dat dit vrij kwetsbare gebied verboden is voor onbevoegden, zoals ook met borden duidelijk staat aangegeven. We werden hier dan ook op aangesproken door iemand van? ... Tja, dat heb ik even niet gevraagd. Maar toen ik de vergunning liet zien was het akkoord en konden we doorgaan met onze inventarisatie.

Aan alle leuke dingen komt een eind, dus ook aan deze Zeelandexcursie. We liepen rustig terug naar de parkeerplaats, waar we eerst afscheid genomen hebben van George en Els Simons. De overige deelnemers sloten samen met de groep van Freek Titselaar het weekend af in een restaurant in Colijnsplaat. Daar hebben we op het terras onder een heerlijk zonnetje met koffie en appeltaart, en met de nodige sterke verhalen, een leuk weekend afgesloten. Een Zeeland weekend dat wat de deelnemers betreft voor herhaling vatbaar is.

Dankwoord

We bedanken Jaap de Boer voor de organisatie en commentaar op een eerdere versie van dit verslag, Wim en Ankie Backhuys voor hun gastvrijheid en de heer Peter Maas van Staatsbosbeheer voor het verstrekken van de onderzoekvergunningen. Verder

Anthonie van Peursen voor commentaar op een eerdere versie van dit verslag en natuurlijk de deelnemers die mede hebben gezorgd voor een geslaagd weekend.

Geraadpleegde bronnen

- AKURA, A. & S. WANATABE, 2005. *Hemigrapsus takanoi*, new species, a sibling species of the common Japanese intertidal crab *H. penicillatus* (Decapoda: Brachyura: Grapsoidea). *Journal of Crustacean Biology* 25(2): 279-292.
- DE BRUYNE, R.H., S.J. VAN LEEUWEN, A.W. GMELIG MEYLING & R. DAAN (red.), 2013. Schelpdieren van het Nederlandse Noordzeegebied. Ecologische atlas van de mariene weekdieren (Mollusca). – Tirion Uitgevers, Utrecht en Stichting ANEMOON, Lisse.
- BAUISE, J.A., 1993. Soortnamenstelling en herkomst van tropische kauri's in gebruik bij een oud Zeeuws gezelschapsspel. – *Basteria* 57(4-6): 115-124.
- FAASSE, M. & M. LIGTHART, 2009. American (*Urosalpinx cinerea*) and Japanese oyster drill (*Ocenebrellus inornatus*) (Gastropoda: Muricidae) flourish near shellfish culture plots in the Netherlands. – *Aquatic Invasions* 4(2): 321-326.
- GEDEPUTEERDE STATEN VAN ZEELAND, 29 oktober 2002. Natuurontwikkeling Rammekenshoek.
- GITTENBERGER, E., 2004. The Grey top shell, *Gibbula cinerea* (Gastropoda, Trochidae), finally established in the Dutch Delta. – *Vita Malacologica* 2: 67.
- GOUD, J., F.F.L.M. TITSELAAR & G. MULDER, 2008. Weer een 'verstekeling': de Japanse stekelhoren *Ocenebrellus inornatus* (Récluz, 1851) (Gastropoda, Muricidae) levend aange troffen in de Oosterschelde. – *Spirula* 365: 134-136.
- JANSEN, E.A., 2015. Veldgids Slakken en mossels - land en zoetwater. – KNNV Uitgeverij, Zeist.
- LIGTHART, M., 2008. *Urosalpinx cinerea* (Say, 1822), (Mollusca-Gastropoda-Prosobranchia-Neogastropoda-Muricidae): de eerste waarnemingen van deze exotische oesterboorder in Nederland. – *Het Zeepaard* 68(1): 17-22.
- TEN HALLERS-TJABBES, C.C., J.F. KEMP & J.P. BOON, 1994. Im posex in whelks (*Buccinum undatum* L.) from the open North Sea. Relation to shipping traffic. – *Marine Pollution Bulletin* 28: 311-313.
- TITSELAAR, F.F.L.M. 2004. Limpets (Gastropoda, Patellidae) in the province of Zeeland. – *Vita Malacologica* 2: 54-55.
- TITSELAAR, F.F.L.M. 2008. Een bijzondere populatie purperslakken *Nucella lapillus* (L., 1758) in de Oosterschelde bij Putti's Place (Goese Sas). – *Spirula* 365: 124-126.
- TITSELAAR, F.F.L.M. 2008. *Tapes philippinarum* (Adams and Reeve, 1850) in de Oosterschelde. *Spirula* 365: 144-145.

adressen van de auteurs:

gabmulder@hetnet.nl
freek.titselaar@kpnplanet.nl